

M. FABI QVINTILIANI
INSTITVTIONIS ORATORIAE
LIBRI DVODECIM

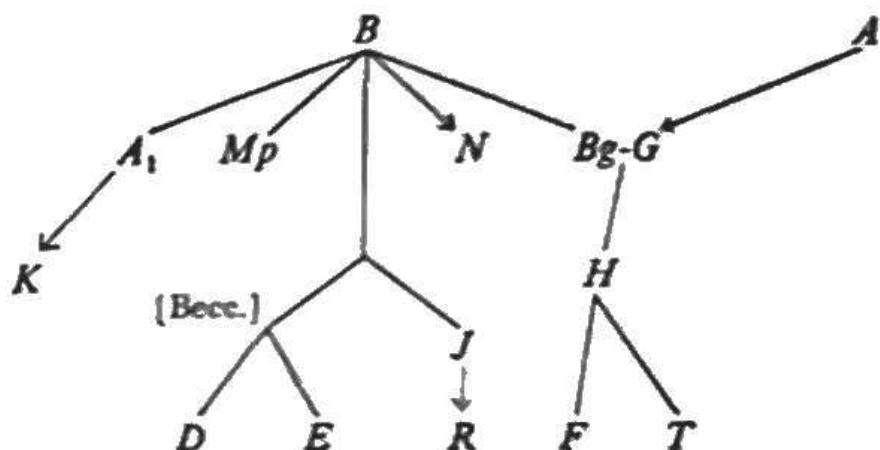
RECOGNOVIT
BREVIOVE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT

M. WINTERBOTTOM
COLLEGII VIGORNIENSIS APVD
OXONIENSES SOCIVS

TOMVS I
LIBRI I-VI

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDOIANO
MCMLXX

SIGLA

- A* Ambrosianus E. 153 sup., saec. IX
A¹ idem nondum correctus
a corrector eius aequaeus

Codices mutili

- B* Bernensis 351, saec. IX
B¹ idem nondum correctus
B² corrector eius aequaeus
A₁ Ambrosianus F. 111 sup., saec. IX
N Parisinus lat. 18527 (Nostradamensis), saec. X
M_p Montepessulanus H 336, saec. XI
J Cantabrigiensis Ioannensis 91, saec. XII
R Leidensis Voss. lat. q. 77, saec. XII
(E) Breuiarium Stephani Rothomagensis (Parisinus lat. 14146), saec. XII
D Parisinus lat. 7719, saec. XIII
K Parisinus lat. 7720, saec. XIV
H eiusdem corrector (Petrarcha)

Codices supplerti

<i>B_g</i>	par	antiquior Bambergensis M. 4. 14 (saec. X)
	<i>b</i>	corrector eiusdem (saec. X)
<i>G</i>	supplementum eius (saec. X)	
	<i>s</i>	scriba supplementi ipse se corrigens
<i>H</i>	Harleianus 2664, saec. X	

SIGLA

F	Laurentianus 46. 7, saec. X corrector eiusdem (saec. XV)
T	Turicensis 288, saec. XI corrector eiusdem (Ekkehardus IV), saec. XI
	<i>Codices recentiores (saec. xv)</i>
I416	Vindobonensis 3135
I418	Laurentianus 46. 9
I434	Harleianus 2662
I461	Marcianus 4111
I470	Harleianus 4995
M	Monacensis 23473
P	Parisinus lat. 7723
p	correctores eius
p*	correctiones quas dant et p et Vaticanus lat. 1766
V₁	Vaticanus lat. 1761

Nomina laudantur

- (Londinensis) Barn(eianus) 243
- (Oxoniensis) D'Orville 13
- (Oxoniensis) Add. C 169
- Vat(icanus) lat(inus) 1762
- Vat(icanus) lat(inus) 1766

Codices fragmentorum 10. I. 46-131, 12. 10. 10-15

X	Parisinus lat. 7696, saec. XI
Y	Parisinus lat. 7231, saec. XI
z	consensus eorum
{	consensus codicum DER, qui separatim habent 10. I. 46-107, 12. 10. 10-15]

Laudantur etiam

- V₁.** = Julius Victor
- II.** de quibus vide Praef. § 8
- 'Cassiodorus'
- Vdalici Bambergensis epitome rhetorica, ex Vindobonensi 2521, saec. XII
- Flor(ilium Gallicum), ex Parisino lat. 27903, saec. XIII
- (Francisci) Patr(icii) Epitome, ex Londinensi Add. 11671, saec. XV

SIGLA

His compendiis utor:

- conf(irmat)
- conl(ato)
- inu(erso) ord(ine)
- m(anus) rec(ens)
- s(upra) l(ineam)
- utitur, sed non ad uerbum
- ~ repugnante

possit orator, et quae in quaque aetate inchoanda, dicere ingrediar.

4. Primus in eo qui scribendi legendique adeptus erit facultatem grammaticis est locus. Nec refert de Graeco an de Latino loquar, quamquam Graecum esse priorem placet: 5
 2 utrius eadem via est. Haec igitur professio, cum breuissime in duas partis diuidatur, recte loquendi scientiam et poetarum enarrationem, plus habet in recessu quam fronte 3 promittit. Nam et scribendi ratio coniuncta cum loquendo est et enarrationem praecedit emendata lectio et mixtum his 10 omnibus iudicium est: quo quidem ita seuere sunt usi ueteres grammatici ut non uersus modo censoria quadam uirgula notare et libros qui falso uiderentur inscripti tamquam subditos summouere familia permiserint sibi, sed auctores alios 4 in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Nec 15 poetas legisse satis est: excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modo, sed uerba, quae frequenter ius ab auctoribus sumunt. Tum neque citra musicen grammatica potest esse perfecta, cum ei de metris rhythmisque dicendum sit, nec si rationem siderum ignoret poetas intellegat, 20 qui, ut alia mittam, totiens ortu occasuque signorum in declarandis temporibus utuntur, nec ignara philosophiae, cum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos ex intima naturalium quaestionum subtilitate repetitos, tum uel propter Empedoclea in Graecis, Varronem ac Lucretium 25 in Latinis, qui praecepta sapientiae uersibus tradiderunt: eloquentia quoque non mediocri est opus, ut de unaquaque earum quas demonstrauimus rerum dicat proprie et copiose. Quo minus sunt ferendi qui hanc artem ut tenuem atque ieiunam cauillantur. Quae nisi oratoris futuri fundamenta 30

AB] 3 DE GRAMMATICE (-ICA B) Primus AB 4 grammatica sic A (corr. ex -ici?), B 6 utrimque a 9 promittat 10 narrationem praecedet B
 4 loquendi Madvig, fort. recte 13-14 subditos B; subito A 18 citra 11 quo A: quod B 13-14 subditos A 21 utuntur A:
 12 extra A 21 omittam A (at cf. 5, 10, 92) 22 utuntur A:
 13 utantur B 25 enpodoclen A 28 proprie et copiose B:
 Copiose et proprie A 30 futura B

fideliter iecit, quidquid superstruxeris corruet: necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes, et quae uel sola in omni studiorum genere plus habeat operis quam ostentationis.

5 Ne quis igitur tamquam parua fastidiat grammatices ele- 6 menta, non quia magnae sit operaे consonantes a uocalibus discernere ipsasque eas in semiuocalium numerum mutarumque partiri, sed quia interiora uelut sacri huius adeuntibus apparebit multa rerum subtilitas, quae non modo acuere 10 ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditio nem ac scientiam possit. An cuiuslibet auris est exigere litterarum 7 sonos? Non hercule magis quam neruorum. Aut grammatici saltem omnes in hanc descendedent rerum tenuitatem, desintne aliquae nobis necessariae litterae, non cum Graeca scribimus 15 (tum enim ab isdem duas mutuamur), sed proprie in Latinis: ut in his 'seruus' et 'uulgus' Aeolicum digammon desidera- 8 tur, et medius est quidam u et i litterae sonus (non enim sic 'optimum' dicimus ut 'opimum'), et (in) 'here' neque e plane neque i auditur; an rursus aliae redundant, praeter illam 9 adspirationis, quae si necessaria est, etiam contrariam sibi poscit, et k, quae et ipsa quorundam nominum nota est, et q, cuius similis effectu specieque, nisi quod paulum a nostris obliquatur, coppa apud Graecos nunc tantum in numero manet, et nostrarum ultima, qua tam carere potui- 20 mus quam psi non quaerimus? Atque etiam in ipsis uocalibus 10 grammatici est uidere an alias pro consonantibus usus

AB] 3 in A: om. B 6 post elementa titulum de litteris dant AB (sicrit!) 11 auris A: artis B 12 aut AB (interrogative): at h (p.), 1418 (fort. recte) 13-14 desint aliquaene B 14 litterarum A 17 et¹ B: ut A 18 optimum B: optimum A ut A¹B: aut a: uel Buecheler (ap. Halm) optimum B: optimum A de hoc loco uid. quae disputauerunt Goidianich, Allen: 'optimum' dicimus ut (aut 'optimum' aut) 'optimum' Ritschl: alii alio in add. Philander 19 redundant, (ut) Sarpe 1815 (nisi huic praeponas illud ut k pro et k—infra 1. 21—quod uoluit Capperonnier) 20 notam add. post adspirationis id. Leid. (post illam Halm) contra B 22 effectus speciesque A 23 cappa AB: corr. Gallaeus, Boherius 25 psi Pitheus: si AB quae sissemus a in ras.

- acceperit, quia 'iam' sicut 'tam' scribitur et 'uos' ut 'cos'. At quae ut uocales iunguntur aut unam longam faciunt, ut ueteres scripserunt, qui geminatione earum uelut apice utebantur, aut duas: nisi quis putat etiam ex tribus uocalibus syllabam fieri si non aliquae officio consonantium fungantur.
- 11** Quaeret hoc etiam, quo modo duabus demum uocalibus in se ipsas coeundi natura sit, cum consonantium nulla nisi alteram frangat: atqui littera i sibi insidit ('conicit' enim est ab illo 'iacit') et u, quo modo nunc scribitur 'uulgus' et 'seruus'. Sciat etiam Ciceroni placuisse 'aiio' 'Maiiam' que 10 geminata i scribere: quod si est, etiam iungetur ut consonans.
- 12** Quare discat puer quid in litteris proprium, quid commune, quae cum quibus cognatio: nec miretur curex 'scamno' fiat 'scabillum' aut a 'pinno', quod est acutum, securis 15 utrumque habens aciem 'bipennis', ne illorum sequatur errorem qui, quia a pennis duabus hoc esse nomen existi-
- 13** mant, pennas anium dici uolunt. Neque has modo nouerit mutationes, quas adferunt declinatio aut praepositio, ut 'secat secuit', 'cadit excidit', 'caedit excidit', 'calcat exculcat' 20 (et fit a 'lauando' 'lotus' et inde rursus 'inlatus', et mille alia), sed et quae rectis quoque casibus aetate transierunt. Nam ut 'Valesii' 'Fusii' in 'Valerios' 'Furios' que uenerunt, ita 'arbos', 'labos', 'uapos' etiam et 'clarnos' ac 'lases' fuerunt:
- 14** atque haec ipsa s littera ab his nominibus exclusa in quibusdam ipsa alteri successit: nam 'mertare' atque 'pultare'

AB] ¹ tam AB: etiam Ritschl (at uid. quae de hoc loco dis-
putauerunt Aistermann, Coleman) uos ed. Jens: quos AB eos
AB: tuos Ritschl ¹⁻² at quae atque AB ^{4 duas} i.e. Bipenniger
(quod huic substituere uoluit Ritschl) ⁸ litteram A coulett
A: conicit aB, fort. recte ¹⁰ alio maliamque A: alioall/
aliamque B ¹³ edicat A ¹⁴ nec A: ne B ¹⁵ sca-
bellum a pinno A: pinna B ¹⁶ bipennis A ¹⁷ pennis
J: pinnis AB ¹⁸ pinnas A ²⁰ excidit^a AB: cecidit R¹ (ut
Gibson) excidit^a A: excudit B ²¹ inlatus B¹ (ut uidetur), Bahl-
mann: inlatus B corr. (nisi inlatus ut N): illitus A ²² alia B: talia A
22 sed et B: sed A ²⁴ ac lases B: aetatis A ²⁵ atque A: as
et B: set Halm 1863 ipsa om. P (simili ratione ipsa l. 26 om. Burn.
243, ut coni. Meister 1876)

dicebant, quin 'fordeum' 'faedos' que pro adspiratione uelut simili littera utentes: nam contra Graeci adspirare ei solent, ut pro Fundanio Cicero testem qui primam eius litteram dicere non possit inridet. Sed b quoque in locum **15** 5 aliarum dedimus aliquando, unde 'Burrus' et 'Bruges' et 'balaena'. Nec non eadem fecit ex 'duello' 'bellum', unde 'Duellios' quidam dicere 'Bellios' ausi: quid 'stlocum' 'stlites' que? Quid t litterae cum d quaedam cognatio? Quare **16** minus mirum si (in) uetustis operibus urbis nostrae et cele-**10** bribus templis legantur 'Alexanter' et 'Cassantra'. Quid o atque u permutata inuicem? ut 'Hecoba' et 'nutrix Culchidis' et 'Pulixena' scriberentur, ac, ne in Graecis id tantum notetur, 'dederont' et 'probaueront'. Sic 'Οδυσσεύς', quem 'Ολυσσέα' fecerant Aeolis, ad 'Vlixem' deductus est. Quid? non e quo-**17** **15** que i loco fuit: 'Menerua' et 'leber' et 'magester' et 'Diiōne Victore', non 'Diioui Victori'? Sed mihi locum signare satis est: non enim doceo, sed admoneo docturos. Inde in syllabas cura transibit, de quibus in orthographia pauca adnotabo.

Tum uidebit, ad quem hoc pertinet, quot et quae partes **20** orationis, quamquam de numero parum conuenit. Veteres **18** enim, quorum fuerunt Aristoteles quoque atque Theodec-tes, uerba modo et nomina et conuinciones tradiderunt,

3 frg. orat. V. 7

AB] ¹ faedosque Halm: fredosque A: foedusque B uelut A:
uel B: I ut Christ ² ei B: Φ A: f Halm 1863 ⁶ balaena
ed. Vasc. 1542: belena AB (accidente Prisciano, qui nostrum laudat GL
s. 18, 11) ⁷ Duellios ed. Canep. (cf. Cic. orat. 153): duello A:
duillos B: Duellios prob. Mai Bellios ed. Gryph. 1536 (et A¹?):
bellos all: Belios Halm stlocum N: stlocum B: stilocum A: stlocus
Spalding, fort. recte ⁸ stlitesque B: si et litesque A ⁹ in
add. ed. Ase. 1531 et B: ac A ¹⁰ cassantra A: cassentra B
¹¹ permutterae a fort. recte ut B: et A notrix a Culchidis Sey-
ffert (u. Bonnell, Meister 1862-3): culcides AB ¹² polixena A
malim tantum id ¹³ dederont ... probaueront ed. Ven. 1493:
...unt ...unt AB odysseus A: ΟΔΥΣΣΕΙΚ B olissea B¹ (odissea
ueluti B²): olyssaea A: 'Ολυ- an 'Ολυ- rectius, incertum ¹⁵ (ut)
menerua P dioue D: dioue B: deioue A: Dioue Halm ¹⁶ di-
ioue B: deioui A: Dioui Halm uictori om. A¹B ²² conuinciones
ed. Ald.: coniunctiones AB (qui euident errorum exhibent p. 26. 3 et 7)

uidelicet quod in uerbis uim sermonis, in nominibus materiam (quia alterum est quod loquimur, alterum de quo loquimur), in conuincionibus autem complexum eorum esse iudicauerunt: quas coniunctiones a plerisque dici scio, sed haec uidetur ex syndesmo magis propria tralatio. Paulatim a philosophis ac maxime Stoicis auctus est numerus, ac pri-
 19 num coniunctionibus articuli adiecti, post praepositiones: nominibus appellatio, deinde pronomen, deinde mixtum uerbo participium, ipsis uerbis aduerbia. Noster sermo articulos non desiderat ideoque in alias partes orationis spar-
 20 guntur, sed accedit superioribus interiectio. Alii tamen ex idoneis dumtaxat auctoribus octo partes secuti sunt, ut Aristarchus et aetate nostra Palaemon, qui uocabulum siue appellationem nomini subiecerunt tamquam speciem eius, at ii qui aliud nomen, aliud uocabulum faciunt, nouem.
 15 Nihilominus fuerunt qui ipsum adhuc uocabulum ab appella-
 tione diducerent, ut esset uocabulum corpus uisu tactuque manifestum: 'domus' 'lectus', appellatio cui uel alterum deesset uel utrumque: 'uentus' 'caelum' 'deus' 'uirtus'. Adiciebant et adseuerationem, ut 'eheu', et tractionem, ut
 21 'fasciatim': quae mihi non adprobantur. Vocabulum an appella-
 tio dicenda sit *προσηγορία* et subicienda nomini necne, quia parui refert, liberum opinaturis relinquo.
 22 Nomina declinare et uerba in primis pueri sciant: neque enim aliter peruenire ad intellectum sequentium possunt. Quod etiam monere superuacuum erat nisi ambitiona festinatione plerique a posterioribus inciperent, et dum ostentare discipulos circa speciosiora malunt, compendio morarentur.
 23 Atqui si quis et didicerit satis et (quod non minus decuse interim solet) uoluerit docere quae didicit, non erit contentus tradere in nominibus tria genera et quae sunt duobus

AB] 1 uidelicet *A*; uidelicet et *B* 7 praepositionis *B*
 2 appellati *B* 10 orationis *J*: orationum *AB* 14 speciem
Spalding: -es *AB* 16 ab *om.* *B* 20 ut *eheu* et tractionem *om.*
A [eheu] exemplum parum commodum: eu *Niedermann* 21 fas-
 ceatum *B*: fusciatim ut *uid.* *A* 30 solet *A*: solet et *B* 31 et
B: et ea a in ras.

omnibusue communia. Nec statim diligentem putabo qui 24 promiscua, quae epicoena dicuntur, ostenderit, in quibus sexus uterque per alterum apparet, aut quae feminina positione mares aut neutrali feminas significant, qualia sunt 'Murena' 5 et 'Glycerium'. Scrutabitur ille praeceptor acer atque sub- 25 tilis origines nominum: quae ex habitu corporis 'Rufos' 'Longos' que fecerunt (ubi erit aliquid secretius: 'Sullae' 'Burri' 'Galbae' 'Plauti' 'Pansae' 'Scauri' taliaque) et ex casu nascentium (hic Agrippa et Opiter et Cordus et Postnu- 10 mus erunt) et ex iis quae post natos eneniunt, unde 'Vopiscus'. Iam 'Cottae' 'Scipiones' 'Laenates' 'Serani' sunt ex uariis causis. Gentes quoque ac loca et alia multa reperias 26 inter nominum causas. In seruis iam intercidit illud genus quod ducebatur a domino, unde 'Marcipores' 'Publipores'- 15 que. Quaerat etiam sitne apud Graecos uis quaedam sexti casus et apud nos quoque septimi. Nam cum dico 'hasta percussi', non utor ablative natura, nec si idem Graece dicam, dativus. Sed in uerbis quoque quis est adeo imperitus ut igno- 27 ret genera et qualitates et personas et numeros? Litterarii 20 paene ista sunt ludi et triuialis scientiae. Iam quosdam illa turbabunt quae declinationibus non teruntur. Nam et quaedam participia an [uerba an] appellationes sint dubitari potest, quia aliud alio loco ualent, ut 'tectum' et 'sapiens': quaedam uerba appellationibus similia, ut 'frauda- 28 tor' 'nutritor'. Iam

'itur in antiquam siluam'

²⁶ Verg. Aen. 6. 179

AB] 1 computabo *A*: eum putabo *Regius* 5 scrutabitur
Ille A: scrutabit mille *B* 6 ex *A*: et *B* 7 aliquid *ed. Asc.*
 15 16: aliud *AB* (sed etiamnunc, ut *puto*, latet *uitium*) (ut) *Sullae*
Burman 10 ex his *A*: his *B* 11 *cotta B* *Serani Regius*
(fort. Serrani?): sera *AB* 12 sunt *A*: sunt et *B* 13 intercedit *B*
 19 genera (et tempora) *Faber* (conl. x. 5. 41) 21 teruntur *AB*:
 feruntur *Claussen* 1872: alii alia 22 uerba an *A*: uerbi *B*: *del.*
Claussen 1872 23 *tectum Faber* (dubitanter), *Lane*: *lectum AB*:
lectus P 24 (et) quaedam *Keil*

nonne proprie cuiusdam rationis est? Nam quod initium eius invenias? Cui simile 'fletur'. Accipimus aliter ut

'panditur interea domus omnipotentis Olympi,'

aliter ut 'totis usque adeo turbatur agris'. Est etiam quidam tertius modus, ut 'urbs habitatur', unde et 'campus curritur' ⁵ et 'mare nauigatur'. 'Pransus' quoque ac 'potus' diuersum valet quam indicat. Quid quod multa uerba non totum declinationis ordinem ferunt? Quaedam etiam mutantur, ut 'fero' in praeterito, quaedam tertiae demum personae figura dicuntur, ut 'licet' 'piget'. Quaedam simile quiddam patiuntur uocabulis in aduerbium transeuntibus. Nam ut 'noctu' et 'diu', ita 'dictu' 'factu'; sunt enim haec quoque uerba, participalia quidem, non tamen qualia 'dicto' 'facto'que.

5. Iam cum oratio tris habeat uirtutes, ut emendata, ut dilecida, ut ornata sit (quia dicere apte, quod est praecipuum, plerique ornatui subiciunt), totidem uitia, quae sunt supra dictis contraria: emendate loquendi regulam, quae grammatices prior pars est, examinet. Haec exigitur uerbis aut singulis aut pluribus. Verba nunc generaliter accipi uolo: nam duplex eorum intellectus est, alter qui omnia per quae sermo nectitur significat, ut apud Horatium:

'uerbaque prouisam rem non inuita sequentur';

alter in quo est una pars orationis: 'lego' 'scribo', quam uitantes ambiguitatem quidam duere maluerunt voces, locutiones, dictiones. Singula sunt aut nostra aut peregrina, aut simplicia aut composita, aut propria aut tralata, aut uitata aut facta.

Vai verbo uitiam saepius quam uirtus inest. Licet enim dicamus aliquod proprium, speciosum, sublime, nihil tamen horum nisi in complexu loquendi serioque contingit: laude-

Verg. Aen. 10. 1

4 id. col. 1. 11-12

22 art. 311

2 ('ter') accipimus Colom (malum illud 'ter') ⁴ turbator A (ut eodd. uad. Verg.) ⁵ est om. B ¹¹ in aduerbium transpositionis B: quae in aduerbium transeunt A ¹² factaque A ¹³ sententia B: omnis oratio a in parti ramra ¹⁷ contrariae B

2 aetatis nondum rhetorem capientis instituant. Igitur Aesopi fabellas, quae fabulis nutricularum proxime succedunt, narrare sermone puro et nihil se supra modum extollente, deinde eandem gracilitatem stilo exigere condiscant: uersus primo soluere, mox mutatis uerbis interpretari, tum paraphrasi 5 andacius uertere, qua et breuiare quaedam et exornare saluo 3 modo poetae sensu permittitur. Quod opus, etiam consummatis professoribus difficile, qui commode tractauerit cuiuscumque discendo sufficiet. Sententiae quoque et chriae et aetiologyae subiectis dictorum rationibus apud grammaticos 10 scribantur, quia initium ex lectione ducunt: quorum omnium similis est ratio, forma diuersa, quia sententia uniuersalis est 4 uox, aetiologya personis continetur. Chriarum plura genera traduntur: unum simile sententiae, quod est positum in uoce simplici: 'dixit ille' aut 'dicere solebat'; alterum quod est in respondendo: 'interrogatus ille', uel 'cum hoc ei dictum esset, respondit'; tertium huic non dissimile: 'cum quis 5 dixisset aliquid' uel 'fecisset'. Etiam in ipsorum factis esse chriar putant, ut: 'Crates, cum indoctum puerum uidisset, paedagogum eius percussit', et aliud paene par ei, quod tamen eodem nomine appellare non audent, sed dicunt χριάδες, ut: 'Milo, quem uitulum adsueuerat ferre, taurum 6 cerebat'. In his omnibus et declinatio per eadem dicitur casus et tam factorum quam dictorum ratio est. Narrationes a poetis celebratas notitiae causa, non eloquentiae 25 tractandas puto. Cetera majoris operis ac spiritus Latini rhetores relinquendo necessaria grammaticis fecerunt: Graeci magis operum suorum et onera et modum norunt.

10. Haec de grammatico, quam breuissime potui, non ut omnia dicerem sectatus, quod infinitum erat, sed ut maxime 20

*AB] 10 aetiologyae A (aethimo- a) doctorum A 11 ex A:
et ex B 13 aetimologia A: aetiologya (rebus, chria) personis
temporali (praeceps Colsonio) 16 uel A: et B 23 de-
clamatio B 24 tam B: iam A 27 rhetores A: praeceptores
B grammaticis om. A (sed infra grammatici post magis hab.)
29 AM ORATORI FVTVRQ[UE] NECESSARIA SIT (om. B) PLVRIVM ARTIVM
SCIENTIA (sic A in indice, B: COGNITIO A in texu) Haec AB*

necessaria. Nunc de ceteris artibus quibus instituendos priusquam rhetori tradantur pueros existimo strictim subiungam, ut efficiatur orbis ille doctrinae, quem Graeci encyclion paedian uocant. Nam isdem fere annis aliarum 2 5 quoque disciplinarum studia ingredienda sunt: quae quia et ipsae artes sunt et esse perfectae sine orandi scientia possunt nec rursus ad efficiendum oratorem satis ualent solae, an sint huic operi necessariae quaeritur. Nam quid, inquit, 3 ad agendam causam dicendam sententiam pertinet scire 10 quem ad modum in data linea constitui triangula aequis lateribus possint? Aut quo melius uel defendet reum uel reget consilia qui citharae sonos nominibus et spatiis distinxerit? Enumerent etiam fortasse multos quamlibet utilles 4 foro qui neque geometren audierint nec musicos nisi hac 15 communi uoluptate aurium intellegant. Quibus ego primum hoc respondeo, quod M. Cicero scripto ad Brutum libro frequentius testatur: non eum a nobis institui oratorem qui sit aut fuerit, sed imaginem quandam concepisse nos animo perfecti illius et nulla parte cessantis. Nam et sapientem for- 5 mantes eum qui sit futurus consummatus undique et, ut dicunt, mortalis quidam deus non modo cognitione caelestium uel mortalium putant instruendum, sed per quaedam parua sane, si ipsa demum aestimes, ducunt, sicut exquisitas interit ambiguitates: non quia κερατίναι aut κροκοδίλιναι 20 possint facere sapientem, sed quia illum ne in minimis quidem oporteat falli. Similiter oratorem, qui debet esse sapiens, 6 non geometres faciet aut musicus quaeque his alia subiungam, sed hae quoque artes ut sit consummatus iuuabunt:

16 oral. e.g. 7, 100

*AB] 4 encyclion paedian A: enclycon paedian B (marg.
ENCYCAON) 6 possunt B: non possunt A 7 solae
B: solet A 8 quaeri A 10 in data B: ducta a in ras.: data P
11 posuit A (quo recepto triangulum Faber, fort. recte) aut A: et B
14 geometres A 16 (in) scripto I. Mueller 1876 (inscripto N)
17 cum A: enim B 19 et^t A: ex B 22 uel mortalium
AB: et mortalium Andresen: uerba fort. delenda 24 non om. B
27-8 subiungas A*

nisi forte antidotus quidem atque alia quae oculis aut vulneribus medentur ex multis atque interim contrariis quoque inter se effectibus componi videmus, quorum ex diuersis fit una illa mixtura quae nulli earum similis est ex quibus constat, sed proprias vires ex omnibus sumit, et muta animalia; mellis illum inimitabilem humanae rationi saporem uario florum ac sucorum genere perficiunt: nos mirabimur si oratio, qua nihil praestantius homini dedit prouidentia, pluribus artibus egeat, quae, etiam cum se non ostendunt in dicendo nec proferunt, uim tamen occultam suggestunt et tacitae quoque sentiuntur. 'Fuit aliquis sine iis disertus'. Sed ego oratorem uolo. 'Non multum adiciunt'. Sed aeque non erit totum cui uel parua deerunt; et optimum quidem hoc esse conueniet: cuius etiamsi in arduo spes est, nos tamen praeципiamus omnia, ut saltem plura fiant. Sed cur deficiat animus? Natura enim perfectum oratorem esse non probabit, turpiterque desperatur quidquid fieri potest.

Atque ego uel iudicio ueterum poteram esse contentus. Nam quis ignorat musicen, ut de hac primum loquar, tantum iam illis antiquis temporibus non studii modo uerum etiam uenerationis habuisse ut idem musici et uates et sapientes iudicarentur, mittam alios, Orpheus et Linus: quorum utrumque dis genitum, alterum uero, quia rudes quoque atque agrestes animos admiratione mulceret, non sicas modo sed saxa etiam siluasque duxisse posteritatis memoriae traditum est. Itaque et Timagenes auctor est omnium in litteris studiorum antiquissimam musicen extitisse, et testimoniis sunt clarissimi poetae, apud quos inter regalia con-

26 88 FGH 10

*AB] 1 antidotus A 2-3 ex multis . . . effectibus durum
quidem sed fortasse non corruptum 3 diuersis A: diuersa B
diuersitate I. Mueller 1876 4 una illa A: illa una B earum AB:
corum Spalding: forl. earum (rerum), nisi post diuersis addas natura
est ex (sic) A: est B (recte?) 9 eget B 11 sed A: est
B (unde at p*) 12 aeque B: utique a in ras. 18 DE MUSICI
Atque AB 22 forl. (ut) mittam 26 itaque om. B imar-
gines A auctor est B: auctores A¹ (unde auctores sunt a)*

uiuia laudes heroum ac deorum ad citharam caneabantur. Iopas uero ille Vergili nonne canit

'errantem lunam solisque labores'

et cetera? Quibus certe palam confirmat auctor eminentissimus musicen cum diuinorum etiam rerum cognitione esse coniunctam. Quod si datur, erit etiam oratori necessaria, si quidem, ut diximus, haec quoque pars, quae ab oratoribus relicta a philosophis est occupata, nostri operis fuit ac sine omnium talium scientia non potest esse perfecta eloquentia.

Atqui claros nomine sapientiae uiros nemo dubitauerit studiosos musices fuisse, cum Pythagoras atque eum secuti acceptam sine dubio antiquitus opinionem uulgauerint mundum ipsum ratione esse compositum, quam postea sit lyra imitata, nec illa modo contenti dissimilium concordia, quam uocant harmonian, sonum quoque his motibus dederint.

Nam Plato cum in aliis quibusdam tum praecipue in Timaeo ne intellegi quidem nisi ab iis qui hanc quoque partem disciplinae diligenter percepissent potest. De philosophis loquor, quorum fons ipse Socrates iam senex institui lyra

non erubescet? Duces maximos et fidibus et tibiis cecinissem traditum, exercitus Lacedaemoniorum musicis accensos modis. Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tubae faciunt? Quorum concentus quanto est uehementior, tantum Romana in bellis gloria ceteris praestat. Non igitur

frustra Plato ciuili uiro, quem πολιτικόν uocat, necessariam musicen credidit, et eius sectae, quae aliis seuerissima, aliis aspertrima uidetur, principes in hac fuere sententia, ut existimarent sapientium aliquos nonnullam operam his studiis accommodatueros, et Lycurgus, durissimarum Lacedaemoniis legum auctor, musices disciplinam probauit. Atque eam

^a Aen. 1. 740   ^b SVF 3. 740   ^c huic sc̄ cf. Isid. etym.
3. 17. 2

*AB] 10 atque B 15 motibus B: monitis A 17 quoque
partem B: inu. ord. A 18 de B: quid de A (recte? cf. 12. 1. 2)
19 loquar A: iam senex B: se iam senes A 21 (et) exercitus
22 ac a in ras.: om. B 25 uocant B 28 hi B 29 et
om. B*